



arxiu

El Companys polític: cinc àmbits de la seva actuació

vista prèvia >

El 75è aniversari de l'assassinat de Lluís Companys ha servit per revaloritzar la figura d'un president, la tràgica mort del qual ha eclipsat la notorietat de la seva acció política. Perquè Companys és molt més que l'assassinat simbòlic de Catalunya. És la personificació de les classes populars que durant dècades lluiten per emancipar-se i que amb la proclamació de la República veuen com es fa realitat el seu anhel de llibertat.



Roger Buch

Doctor en Ciència Política per la UAB i professor de la Facultat d'Educació i Treball Social de la Fundació Pere Tarrés (URL)

@rogerbuch

Una vida intensa

Als 75 anys del seu afusellament revivim en aquest article el Companys polític, fent una reflexió des de l'anàlisi de la Catalunya dels nostres dies.¹ El coneixement de Lluís Companys (1882-1940) pel gran públic està centrat, sobretot, a partir de 1931 quan està a primera línia de la política catalana i és protagonista de primera mà dels moments gloriosos i tràgics de la història de la Catalunya recent. En ell hi trobem les imatges iconogràfiques plenes de simbolisme que formen part de la història en majúscules, sobretot lligades a l'èpica dels balcons de la plaça Sant Jaume que protagonitza juntament amb Francesc Macià (1859-1933). El seu afusellament ha fet que la seva figura hagi estat molt marcada pel seu martirologi i ha comportat que el seu record s'hagi centrat en els seus darrers dies.

El seu tràgic final emmascara tant la seva potent biografia com també part de les crítiques del que va ser

en vida un personatge marcat per la constant polèmica. A diferència de la majestuosa figura de Macià, per sobre del bé i del mal, Companys va ser criticat durament, molt sovint injustament, per bona part dels seus adversaris i coreligionaris.

Però en els anys anteriors a 1931, Companys té una intensíssima i interessant vida d'activisme polític sense la qual no hauria arribat a primera línia. Un personatge valent, abnegat i un conspirador nat a favor de la democràcia. Es mou bé en el conflicte i s'endureix amb els anys de lluites que li arriben a provocar una vintena de detencions i empresonaments. Una vida gens plàcida com ho demostren alguns moments tràgics, quan per exemple, pres al penal de la Mola a Menorca, li comuniquen que el seu amic íntim i company d'ideals, l'advocat laboralista Francesc Layret (1880-1920), acaba de ser assassinat per pistolers de la patronal quan deixava el seu domicili disposat a defensar-lo.

L'objectiu d'aquest article és fer un breu repàs a l'acció política de Lluís Companys i fer-ne alguns comentaris de la seva vigència en els nostres

dies. Del pensament polític poc en podem dir, perquè no era un teòric. Si bé exercí de periodista de combat durant un temps, no se'n pot extreure la creació de cap corpus ideològic particular. Companys no era cultivat, ni un gran llegidor, ni tampoc un intel·lectual. Hi ha acord entre biògrafs i historiadors en no descriure'l com un estadista, però sí en canvi com un gran activista, un agitador amb un alt nivell d'empenta i un «animal polític» de primer ordre dotat d'una gran intuïció.

Per tant, per analitzar el seu pensament polític no ens centrarem en el que deixà escrit ni en els seus discursos sinó en els fets, en la seva trajectòria política i activista. Ho farem a partir de cinc grans àmbits d'actuació: en primer lloc, en l'actuació en defensa de la justícia social; en segon i tercer lloc, en la seva evolució en el marc dels dos grans corrents ideològics del moment: el republicanisme i el catalanisme; en quart lloc, com a propagandista polític; i, finalment, en cinquè lloc, com a líder que ha de prendre decisions importants.

¹ Agraïxo de manera especial l'assessorament i el suport d'en Ramon Alquézar i Aliana, professor d'Història Contemporània de la UAB, a l'hora de redactar i emmarcar aquestes reflexions.

Hi ha acord entre biògrafs i historiadors a descriure Companys com un gran activista, un agitador amb un alt nivell d'empenta i un «animal polític» de primer ordre

Compromís en la defensa dels humils

Tot i venir d'una família benestant de propietaris rurals, Companys destaca per la seva perseverança en la defensa dels humils i en la lluita de classes. Des d'un compromís personal, ben aviat, destacarà per denunciar situacions concretes d'injustícia. En comptes d'optar per una vida plàcida —podia haver-ho fet, car els contactes i la posició els tenia— decidí a comprometre's com a advocat laboralista. És una opció personal important, una decisió que marcarà la seva vida.

En primer lloc, com a advocat, defensa els treballadors en una època de gran conflictivitat laboral i social. Companys obre un despatx d'advocats i, amb Francesc Layret, actua com a defensor dels sindicalistes processats. Ho fa en moments de màxima tensió social, en una Barcelona convulsionada per la violència i el pistolerisme. Entra en contacte amb els obrers de la CNT, en defensa els seus activistes i estableix amb ells lligams personals i polítics.

L'altre sector on Companys destaca en la denúncia d'injustícies és com a

defensor dels pagesos, que coneixia bé pel seu origen rural. El camp català, escenari de la lluita de classes més cruenta des de les profunditats de l'edat mitjana, viurà, des de finals del segle XIX, arran de la crisi de la fil·loxera, el seu darrer gran episodi de confrontació per la propietat de la terra amb el conflicte rabassaire.

Companys exercí les seves dots d'agitador per aconseguir la unificació i organització del món pagès català, sobretot a partir de la seva elecció com a diputat pel districte de Sabadell on, a part d'obriers, també hi ha molta pagesia. El 1922, va impulsar i fundar la Unió de Rabassaires, la qual va esdevenir en poc temps la gran dinamitzadora de masses del camp català. Companys esdevé un líder mobilitzador d'una part de la pagesia catalana. En aquest cas no es tracta de defensar casos concrets sinó directament d'organitzar la revolta col·lectiva: és el Companys activista en estat pur.

La revolta rabassaire esdevé un exemple reeixit de com ajudar a configurar i organitzar un sector social que esdevindrà posteriorment una part important de la base electoral de la

nova Esquerra Republicana. Va aconseguir allò que no havia estat possible per al moviment obrer: consolidar unes bases específicament populars per al republicanisme d'esquerra.

El seu compromís amb els rabassaires continuà quan arribà a la Presidència de la Generalitat des d'on impulsà la *Llei de contractes de conreu*, l'abril de 1934, tan combatuda per la Lliga i que fou anul·lada pel Tribunal de Garanties Constitucionals.

Republicanisme en construcció

El gran ideal on es mou Companys, des de ben jove, és el republicanisme d'esquerres. El republicanisme és la gran ideologia de regeneració democràtica que connecta el segle XIX i el segle XX a Catalunya i a l'Estat espanyol. És l'ideal d'una democràcia plena, que es revolta contra els cacics i que, més enllà de la forma d'estat, difon l'esperit d'un ideal noble de fraternitat i justícia social.

Companys beu de Francesc Pi i Mar-gall (1824-1901) l'ideal federal de la política de baix cap a dalt, la crítica a un estat corrupte, a les guerres colonials sense sentit, als governs

Tot i venir d'una família benestant de propietaris rurals, Companys destaca per la seva perseverança en la defensa dels humils i en la lluita de classes

despòtics de la Restauració; ideal que agafarà força en la lluita contra els directoris de la dictadura de Miguel Primo de Rivera (1870-1930) de la dècada de 1920.

A la Catalunya de principis del segle XX, el republicanisme té dues branques diferenciades. Per una banda, el radicalisme d'Alejandro Lerroux (1864-1949), que aconsegueix, inicialment, una forta implantació i arrelament sobretot a Barcelona. Per altra banda, el republicanisme catalanista. Si bé inicialment poden aliar-se, conjunturalment, acabaran tanmateix ben distanciat i amb la clara hegemonia final del segon respecte al primer, amb el seu triomf el 1931.

El fet, però, és que durant gairebé 25 anys el republicanisme catalanista fa una llarga travessa del desert. Tot i algun èxit electoral concret aquest sector polític acaba massa sovint encasellat enmig de la lluita entre la Lliga i els radicals. Aquest periple el viurà Companys en la seva pròpia pell; prova d'això és tota la sèrie de partits i coalicions en les que acabarà militant fins el 1931, més enllà de l'impuls del que fou el

seu projecte polític més personal: el Partit Republicà Català (PRC).

El republicanisme d'esquerres és el nervi que mou Companys des de la seva joventut fins a la seva maduresa i viu en la seva pròpia pell la desunió del moviment i la seva incapacitat per connectar amb les masses obreres. Companys vetlla per fer d'home pont entre sindicalistes i obrers i polítics esquerrans republicans, però no serà tasca fàcil.

On sí que acabarà sent més fàcil la confluència serà amb el catalanisme «radical». El separatisme i el republicanisme d'esquerres són dos corrents que tan aviat es troben com se separen, que tenen cada un d'ells simbologia pròpia, però també un enemic comú: l'Estat espanyol reaccionari. Comparteixen, així mateix, l'esperit de regeneració democràtica. No són pas compartiments estancs. Només cal observar les escissions i les fusions entre els partits catalans entre 1900 i 1936 per veure l'alt grau de permeabilitat entre aquests diferents espais polítics.

Companys és protagonista de la llarga vertebració de l'esquerra catalana

que arribà al seu èxit l'abril del 1931 quan finalment s'aconseguirà que el republicanisme catalanista d'arrel popular sigui electoralment hegemònic de la mà d'Esquerra Republicana de Catalunya.

Del catalanisme sota sospita a la radicalització

Sobre el catalanisme de Companys, se n'ha escrit molt i en el seu moment va ser motiu de moltes polèmiques. La més important, quan va ser elegit president de la Generalitat. Se li retreia no haver tingut una trajectòria prou catalanista en la seva dilatada acció política anterior, haver militat en partits d'àmbit estatal i, especialment, haver aconseguit ser regidor a Barcelona amb els vots del lerrouxisme. Tot i la duresa dels atacs, els historiadors coincideixen a assenyalar la sinceritat catalanista de Companys, malgrat l'evidència que en els primers anys fou la justícia social, i no el catalanisme, el motor de la seva acció política.

Seguint la tradició dels republicans de l'època, Companys era federalista i defensava l'autonomia de Catalunya en el marc d'una Espanya federal,

El republicanisme d'esquerres és el nervi que mou Companys des de la seva joventut fins a la seva maduresa

d'una República que encarnava valors emocionals importants de fraternitat i solidaritat. Així doncs, al llarg de la seva trajectòria trobem constants elogis i referències emotives a la fraternitat entre els pobles d'Espanya que un independentista dels nostres temps trobaria fora de lloc, però ben normals en l'època, quan la defensa de la «República» tant desitjada feia referència a la República espanyola.

Potser a algú li podria sobtar que els independentistes s'hagin pogut apropiari de la figura de Companys en el 75è aniversari del seu afusellament, però probablement encara sobta més que els republicans i el federalistes espanyols renunciïn a la seva figura que ha quedat amagada i silenciada quan, de fet, va ser un símbol dels republicans d'esquerra a tot Espanya, sobretot durant la primavera del 1936. Potser el problema no és que els federalistes i republicans espanyols no el commemorin, sinó que potser és que de federalistes i republicans espanyols avui pràcticament no n'existeixen.

El que sí que està clar és que amb els anys el catalanisme de Companys

es va tornant més explícit i radical. I no és que ho aparentés per quedar bé amb el càrrec de President, sinó que hi ha una evolució personal ben clara. Un dels motius que hi influeix és la reacció furibunda anticatalanista de la dictadura de Primo de Rivera, així com l'admiració personal que professava cap a Macià, que s'acabà de completar amb la significació especial que té per a ell la presidència de la Generalitat. Un altre motiu cabdal és la incomprensió del fet català per part de l'esquerra espanyola —recordem que cent diputats d'esquerres espanyols es van absentar el 1932 en la votació de l'Estatut a les Corts.

Aquesta radicalització catalanista es va accentuant encara més durant la Guerra Civil i l'exili. Això és així pel cru enfrontament que durant tota la Guerra té amb el govern de la República. Companys i la Generalitat assumeixen als primers mesos de la guerra, per incompareixença de l'Estat, les regnes del poder a Catalunya. Durant molts mesos la Generalitat pren decisions superant, de facto, les competències que tenia. Per exemple, impulsa la indústria de guerra i la creació de l'exèrcit de

Catalunya per poder defensar la República. Catalunya envia combatents a tots els fronts de l'Estat, però el seu esforç per la causa republicana global només rep el rebuig del govern de la República, que s'accentua a partir de maig del 1937 i encara més quan el govern central s'instal·la a Barcelona a l'octubre de 1937. Els enfrontaments amb el govern de la República anaren a més i produïren durs desacords tant relacionats amb temes materials, com amb el buidatge de competències, com també amb les desagradables humiliacions que el president del govern de la República, Juan Negrín (1892-1956), infligí a la Generalitat fins el mateix moment de passar la frontera a l'Estat francès.

En els darrers dies de la guerra i durant l'exili a París, trobem un Companys que parla sobretot de Catalunya i dels catalans, de la pàtria, d'una llengua que es queda sense territori i de la «pobra Catalunya» i el magre futur que li espera, fins arribar a dir que els catalans «només ens tenim a nosaltres» i, en un acte incontestable, a cridar «Per Catalunya» en el moment de ser afusellat.

Els historiadors coincideixen a assenyalar la sinceritat catalanista de Companys, malgrat l'evidència que en els primers anys fou la justícia social el motor de la seva acció política

La importància de la propaganda

De la mateixa manera que hem dit que Companys no fou un erudit ni un intel·lectual, tampoc destacà per la seva bona ploma. Però tot i això, en la trajectòria de Companys sobresurt de manera molt important la seva relació amb el periodisme. En totes les seves etapes, Companys apareix relacionat amb el periodisme de trinxera: com a articulista, com a director o com a «fundador» o «inspirador» de moltíssimes publicacions periòdiques. Sempre és la mateixa idea d'influir, de poder explicar la realitat tal com és, no tant com els poderosos volen dibuixar-la.

Això ho fa sempre i, evidentment, li comporta persecució política i molts maldecaps, però no per això s'atura; Companys és infatigable! Per exemple, sovint aprofita que té càrrecs polítics per aparèixer com a director de diaris i revistes per dificultar-ne el tancament per l'autoritat governativa.

Companys esdevé un lúcid intèrpret de la nova societat de comunicació de masses, és conscient de la importància d'un bon titular i de poder

informar i denunciar. La comunicació i especialment la premsa escrita és una eina de combat que cal aprofitar en benefici de les causes que defensa. Companys coneix el món del periodisme i això li serveix per contactar amb molta gent i estar ben situat en el món polític barceloní. Cal tenir present l'enorme potència i abundància de la premsa escrita durant els anys 1920 i 1930 del segle passat.

Companys al llarg de la seva trajectòria escriu i col·labora en molts mitjans diferents. Cal destacar *La Lucha* (1916-1917), òrgan del PRC, que sota la direcció de Marcel·lí Domingo (1884-1939) obté una gran influència en moments de gran tensió social, tot lluitant contra prohibicions i censura amb l'ajuda i complicitat de milers de lectors. De la mateixa manera, també cal esmentar el setmanari *La Terra*, portaveu de la Unió de Rabassaires i, especialment, *La Humanitat*, portaveu d'Esquerra Republicana durant els anys de la Segona República i una de les capçaleres de més pes de l'època.

A part de la premsa, Companys es prodigà molt com a orador en els

mítings. Tot i que es diu que no tenia grans recursos, utilitzava una oratòria engrescadora que aconseguia arribar bé a les masses utilitzant la contundència quan calia. Companys va arribar a fer més de cent mítings només amb la Unió de Rabassaires. Finalment, ja avançats els anys 1930, tenim viva la imatge del president Companys davant dels micròfons de la ràdio, el que havia de ser el nou mitjà de comunicació de masses, abans que arribés la televisió.

El líder dels moments decisius

Finalment, abordem un dels temes més complexos del Companys polític: el líder que ha de prendre decisions crucials en moments puntuals. Decisions que tindran conseqüències de gran envergadura per a l'evolució de la història i que en ocasions s'han de prendre de manera ràpida. Ens referim als grans moments històrics de Catalunya, alguns de molt greus, on allò que es decideixi acabarà afectant de forma important el futur del país. Ens referim a dates històriques tant rellevants que, 80 anys després, un ciutadà mitjanament informat del nostre país sap perfectament de què estem parlant.

Seguint la tradició dels republicans de l'època, Companys era federalista i defensava l'autonomia de Catalunya en el marc d'una Espanya federal

Companys no només està enmig de tots els grans moments de la dècada de 1930, sinó que en molts casos ell és la persona clau d'allò que s'acaba decidint. Parlem de l'abril de 1931, animant a la nova Esquerra Republicana a presentar-se a les municipals quan no era evident que assolís la victòria. Parlem del 14 d'abril, prenent la iniciativa en la proclamació de la República a l'Ajuntament de Barcelona. Parlem de la negociació de l'Estatut a Madrid, que ell liderà. Parlem de l'impuls i aprovació de la Llei de Contractes i Conreus a favor dels rabassaires que provocà una furibunda reacció de la dreta social i política catalana i espanyola. Parlem del 6 d'Octubre de 1934, quan sortint al balcó prengué una de les decisions més polèmiques de la seva vida, o del 22 de juliol del 1936, quan pacta el Comitè de Milícies Antifexistes incorporant l'anarcosindicalisme en la governabilitat del país i intentar frenar així els abusos revolucionaris.

S'ha escrit moltíssim sobre tots aquests fets i del pes que va tenir Companys en aquests moments clau i, a hores d'ara, els historiadors han dibuixat un personatge complex i que no deixa indiferent.

Per una banda, Companys viu en un context molt dur on s'han de prendre decisions. Sotmès a fortes pressions i havent de viure moments de màxima complexitat, amb poc marge d'actuació, mentre els fets es precipiten davant d'un mateix i queda poca capacitat d'avaluar fredament els pros i contra de cada situació. Per altra banda, hi ha la personalitat del líder, com pren les decisions, la seva empena, la seva intuïció política, els seus cops d'efecte i humors, propis d'un polític de raça. Un Companys que barreja un optimisme exacerbat amb baixades d'humor i desaparicions de dos o tres dies durant la guerra. En definitiva, una personalitat que tot i les crítiques dels adversaris per «no estar a l'alçada» o «no estar preparat» —rebatudes per bona part de la historiografia— sempre donà la cara i no defugí responsabilitats.

Els historiadors han tendit a dibuixar un Companys astut i li han «contextualitzat» les seves decisions més polèmiques amb l'enorme complexitat de l'entorn. Sovint les gravíssimes circumstàncies del moment fan que el líder hagi de triar entre la menys dolenta de les opcions i, per tant, es tendeix a relativitzar els seus errors.

L'acció política de Companys des dels nostres dies

Aquests cinc àmbits de l'acció política de Companys tenen una gran relació amb alguns dels debats actuals que hi ha sobre la naturalesa de l'acció política. En primer lloc, hem vist el polític que es compromet en la defensa dels humils, un perfil de polític que connecta amb la societat civil, que ho dona tot en la defensa dels més desvalguts, que va del greuge concret a la idea general. Ens recorda el pas que han fet alguns polítics actuals que, després d'organitzar la revolta en un tema concret, posteriorment lideren una revolta més global. És un model de polítics que bé provenen de la societat civil o bé que mantenen un peu a cada espai. En el cas de Companys, recordem que durant uns anys compaginà l'agitació civil amb l'acta de regidor a Barcelona i de diputat a les Corts.

En segon lloc, en el paper de Companys com a dirigent republicà hi hem vist el líder polític que busca la confluència entre espais polítics i que fa un esforç de vertebració d'un espai d'esquerres amb capacitat per governar. Només cal veure l'evolu-

La radicalització catalanista de Companys s'accentua durant la Guerra Civil i l'exili pel cru enfrontament amb el govern de la República

ció de l'esquerra nacional, que ha aglutinat Esquerra Republicana en les dues darreres dècades, per veure que l'esforç per crear complicitats amb espais propers ha estat la clau dels creixements electorals. Cal recordar que la confluència entre l'esquerra i el catalanisme «radical» ha estat decisiva pel desenvolupament del procés sobiranista. En aquest sentit, és prou curiós el ressorgiment durant els darrers mesos del concepte de «república» a l'hora d'anomenar el futur Estat català. Així ho va fer l'Assemblea Nacional Catalana en promoure la Via Lliure a la Meridiana l'Onze de Setembre de 2015 quan va posar l'accent en la idea de futura República Catalana, en comptes de referir-se a l'habitual «Nou Estat». D'aquesta manera es subratllava clarament el seu contingut social.

En tercer lloc, hem analitzat la trajectòria catalanista de Companys que varia a partir dels fets i de la incomprensió que rep des del govern central. Quan és la dreta que va contra Catalunya pot ser culpa de la dreta, però quan són els teus aliats republicans i d'esquerres els que menyspreen i humilien l'autonomia de Catalunya, és quan la tendència

a l'independentisme es dispara. Actualment, no costa gaire trobar paral·lelismes amb el nombrós traspàs de federalistes cap a l'independentisme per la via dels fets i de la incomprensió. En definitiva, de la incapacitat per concretar el federalisme, s'acaba arribant a l'independentisme. La diàspora sobiranista del PSC i el viratge de CDC i part d'Unió cap a l'independentisme s'explica, sobretot, per la incomprensió dels partits espanyols per l'autonomia catalana i per la poca disponibilitat d'explorar escenaris autènticament federals.

En quart lloc, ens hem referit al Companys comunicador. Passen els anys i continua la preocupació per la comunicació política de la qual avui, fins i tot, se n'ha fet una disciplina professional i acadèmica. Com s'imposen els *frames* i els relats vencedors? Quina influència tenen els mitjans de comunicació per fer pujar o baixar de cop la popularitat dels nous partits? Canvien els canals de comunicació però continua la preocupació política per difondre idees, per dominar les tertúlies i imposar punts de vista i també, és clar, per crear canals de contrainformació i per trencar el monopoli dels

discursos únics. Els polítics d'avui vetllen per moure's bé en els mitjans de comunicació del moment i per aprendre com funcionen els nous que van apareixent.

Finalment, el Companys que ha de prendre decisions transcendentals ens porta immediatament a pensar en el procés independentista i en les decisions que s'hauran de prendre ben aviat en escenaris de tensió institucional. En els propers mesos s'obriran davant nostre contextos polítics del tot nous i imprevisibles en els que caldrà prendre decisions ràpides per poder aprofitar les finestres d'oportunitat que el context ofereixi. I què serà aleshores més adient? Potser líders astuts i intuïtius? O líders freds i racionals que avaluin els pros i contres de cada opció? I parlant del Companys líder, no podem deixar de fer una reflexió ben actual: com és que els liderats polítics continuen tan forts en la nostra època? Semblava que anàvem cap a una nova política on el poder es repartia més i era més horitzontal, però observem com tornen a perpetuar-se, tant a dreta com a esquerra de l'espai polític, els líders carismàtics. Potser líders amb data

Companys esdevé un lúcid intèrpret de la nova societat de comunicació de masses. Per ell, la premsa escrita és una eina de combat que cal aprofitar en benefici de les causes que defensa

de caducitat més ràpida, però igualment decisius a l'hora de fer guanyar i perdre eleccions.

Aquestes són algunes de les reflexions que ens vénen al cap en relacionar la figura del Companys polític amb els moments actuals. Esperem que la commemoració del 75è aniversari del seu afusellament hagi servit per difondre al gran públic tota la seva trajectòria política en la seva complexitat i també per debatre'n el seu llegat. Sembla prou clar que l'anàlisi de la política dels anys 1930 i anteriors ens segueix donant moltes pistes per entendre el moment actual de la política a Catalunya. ■

■ Bibliografia

BARRERA, Heribert (et al.). *Lluís Companys. Trajectòria d'un president*. Barcelona: L'Avenç, 1990.

MOLAS, Isidre (ed.). *Diccionari de partits polítics de Catalunya Segle XX*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana i ICPS, 2000.

PONS, Josep Maria. *Lluís Companys, els orígens d'un símbol*. Lleida: Consell Comarcal de l'Urgell, 2005.

SOLÉ i SABATÉ, Josep Maria (dir.). *Lluís Companys. President de Catalunya. Trajectòria humana i política*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana (2 volums), 2006.

TORTAJADA, Antoni i VILA, Eloi. *El viatge de Companys*. Barcelona: Rosa dels Vents i Televisió de Catalunya, 2015.

Exposició itinerant

LLIBERTAT!

LA LLUITA DELS CATALANS
PELS DRETS SOCIALS I NACIONALS

Més informació
www.irla.cat/expollibertat

FUNDACIÓ



JOSEP IRLA